

SHULE YA UPILI YA GATITU S.L.P. 01030 ,327 GATUNDU
MTIHANI WA MWISHO WA MUHULA-2
KIDATO CHA PILI -2016

(muda – saa2 ½)

jina.....adm. no.....

Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali

Kati ya viumbe wote waishio ulimwenguni, hakuna kiumbe aliyepevuka mawazo kama binadamu. Kiumbe huyu amewapiku wale wengine kwa njia nyingi, hata kuweza kuwatawala na kuwapangia maisha yao. Binadamu amekirimiwa uwezo wa kuyatawala mazingira na kukabidhiwa hekima ya kuweza *kusana* ala mbalimbali ili kuyakabili mazingira hayo. Hekima hii humwezesha kusitiri kizazi chake.

Aidha, ametunukiwa uwezo mkubwa wa kuivinjari sayari hii yetu katika ilhamu yake ya kutaka kuvumbua 'siri' za maumbile, amejasiri hata kuzitalii sayari nyingine nje ya uso wa ulimwengu huu. Si ajabu kwamba iwapo wanyama wengine wangepewa urazini wa kuongea kama yeye, wangalimwandikia tumbi la vitabu kusiuf busara yake. Sifa za ujasiri wake kamwe hazingewatoka vinywani mwao!

Hata hivyo, kuna tofauti nyingine kubwa kati ya binadamu na hayawani, Tofauti hii inaweza kumvua binadamu sifa zake zote na kuuona ukwasi wa maarifa yake kama ishara ya maangamizi ya ulimwengu. Hii ni kutokana na hasara anayosababisha katika mazingira tulivu walivyambiwa viumbe wote.

Uzuri wa ulimwengu tunamoishi humpendeza kila kiumbe hata yule anayemchukia binadamu kama nzi. Wote hufurahia mazingira yao; hewa safi itokayo milimani, chemichemi, mito na vijito mnamotiririka maji safi, vilele vya milima vilivyokumbatiwa na theluji daima dahari, yakiwemo mabonde na tambarare zinazohimili uhai wa viumbe wengi.

Urembo huo wa kiasili hauwezi kukamilika bila vichaka na misitu inayoipamba sayari hii huku ikileta mvua. Mapambo yote haya huendeshwea na nguvu za maumbile; nguvu ambazo hazisababishwi na kuwa hatari kwa uhai wake na ule wa viumbe wenzake kwa sababu anayaharibu maumbile kwa kiasi kikubwa kinachomtisha yeye mwenyewe. Hii ni kwa sababu gani? Sababu zipo nyingi.

Sababu mojawapo ni uchafuzi wa maji kama rasimali muhimu ya kiasili. Uchafuzi huu umewaletea viumbe na mimea maafa mengi, yakiwemo maradhi mbalimbali. Kwa kweli bila maji, uhai utatoweka duniani. Uharibifu mkubwa wa maji machafu yenye sumu hasa kutoka viwandani na kuingia kwenye mito na bahari, huwadhuru biumbe wengine ambao makao yao ni majini. Maji huleta madhara si tu kwa mimea bali hat kwa binadamu kupitia kwa ulaji wa vyakula.

Misituni rasilimali nyingine inayokimu viumbe, lakini binadamu anaiponza. Ukataji wa miti kiholela hasa kwenye sehemu za chemichemi husababisha uhaba wa mvua. Uhaba huo nao huleta kiangazi kinachokausha mimea na visima vya maji. *Mchapuko* wa ujenzi wa viwanda hasa

katika nchi zilizostawi wanasayansi wanaohusika na hali za anga umesababisha taharuki na wasiwasi mwingi. Hii ni kwa sababu umenyosha kuwa ule utandu unaozuia miale ya jua kupenya moja kwa moja kweye sayari hii na juhatarisha uhai, sasa unaanza kutoweka taratibu. Hii ni kutokana na hewa chafu itokayo viwandani. Kwa kadri binadamu anavyozidi kujiimarisha kiviwanda ndivyo ambavyo mabaki yaviwanda yanavyozidi hatua hii, ni binadamu atakuwa amechangia pakubwa katika kutowesha uhai wa viumbe wote ulimwenguni.

Mikutano mingi ya kmataifa imefanywa nab ado inaendelea kufanywa kila uchao ili kutahadharisha umma wa ulimwengu dhidi ya uharibifu wa mazingira na mali asili. 'Ajenda' za mikutano hiyo hasa zinalenga nchi zilizostawi kwani hizi ndizo zinazochafua mazingira kwa kasi zaidi kuliko zile zinazostawi. Mapendekezo mengi yametolewa katika vikao hivyo ili kusuluhisha tatizo hili lakini ni hatua chache mno zinazochuliwa kurekebisha mamba.

Inatupasa sisi wenyewe kuchukua jukumu la kusafisha mazingira yetu. Tuwafunze pia watoto wetu kuhifadhi mazingira yanapochafuliwa au kuharibiwa. Tukumbuke kuwa *Mwana hufuata kisogo cha nina*. Mazingira yanapochafuliwa au kuharibiwa, afya zetu zimo hatarini, na hali hii pia ni tisho kwa viumbe wengine, hata vimatu! Kila mmoja wetu anawajibika kutunza mazingira anamoishi kwa manufaa yetu sote na kwa vizazi vijavyo.

- a) Kulingana na taarifa hii, kwa nini binadamu anahesabiwa kuwa na uharibifu mkubwa kushinda wanyama wengine? (alama 4)

.....
.....
.....

- b) Onyesha uhusiano uliopo baina ya maendeleo ya binadamu na uharibifu wa mazingira. (alama 4)

.....
.....
.....

- c) Ni kwa nini mwandishi anahofia zaidi athari za miale ya jua? (alama 2)

.....
.....

d) Eleza kwa ufupi hasara zinazoweza kusababishwa na uharibifu wa mazingira.

(alama 2)

.....

.....

.....

e) Taja hatua mbili ambazo mwanadamu angeweza kuchukua ili kupunguza madhara ya viwanda.

(alama 2)

.....

.....

f) Kulingana na makala haya ni nini maana ya methali "mwana hufuata kisogo cha nina?"

(alama 2)

.....

.....

g) Eleza maana ya

(i) Kusana

(alama 2)

.....

.....

(ii) Mchapuko

(alama 2)

MATUMIZI YA LUGHA

a) Tambulisha *viwakilishi* katika sentensi zifuatazo.

(alama 3)

(i) Nilisoma kitabu chake

.....

.....

(ii) Umekuwa mwadilifu kupindukia

.....

.....

(iii) Alishinda nishani ya dhahabu

b) Akifisha sentensi hii:
watu wengi wamezoea kusema ajali bwana basi yakaishia hapo lakini kufanya
hivyo ni sawa (alama 3)

.....

.....

c) Andika sentensi hizi kwa umoja
i) Mafuta haya yanachuruzika sana. (alama 2)

.....

.....

ii) Miinuko ile ndiyo mwanzo wa milima ya Chungu. (alama 2)

.....

.....

d) Sahihisha sentensi zifuatazo (alama 2)
i) Kile kitabu kilipasuka ni yake.

.....

.....

ii) Matofali haya yanatumiwa kwa ujenzi wa nyumba.

.....

.....

e) Andika sentensi hizi upya ukitumia o-ote. (alama 3)
i) Chakula kikibaki hutupiliwa mbali

.....

.....

ii) Kila nyumba unayoingia unapata watoto wawili

.....

.....

f) Yapange majina yafuatayo katika ngeli zake (alama 3)

i) Neno.....

ii) Kiongozi.....

iii) Mate.....

g) Ukizingatia neno lililo katika mabano, andika sentensi hizi katika hali ya
kutendeka. (alama 2)

i) Daraja hili (vuka) tu wakati wa kiangazi.

ii) Kitabu hicho (soma) ijapokuwa sura zingine sura zingine hazimo.

h) Tunga sentensi ukionyesha matumizi ya (alama 2)
i) -enye

ii)-enyewe

i. Tunga Sentensi zitakazobainisha maana ya jozi za maneno (alama4)
yafuatayo:
i) Mbari
Mbali

ii) Kaakaa
Gaagaa

j. Bainisha aina za vitenzi katika sentensi kwa kupigia mstari na kueleza ni vya aina gani.
Kamau si mjinga kwani alikuwa akijitetea wakili alipowasilisha mashtaka. (alama4)

FASIFI - ushairi

1. Tenda utendapo tendo, tenda tendo kwa hekima,
Lindamane na mwenendo, sawa na yako kalmia,
Kalmia yenye upendo, kufurahisha mtima,
Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe.

2. Utendapo la faraja, tendo ni yako salama,
Ya kukupa kila tija, na ushindi wa daima,
Upate njema daraja, duniani na kiyama,
Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe.
3. Utendapo la miuja, tendo ni yako nakama
Ya kukutia harija, hasara kukuandama,
Usione afuwaja, mwanza ajue heshima,
Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe
4. Nakwambia uelewe, pulika ninayosema,
Si ari ya mwenginewe, kumuonya kwa lazima,
Mtu hufunza mwanawe, Kwanza ajue heshima,
Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe.
5. Nisipokwambia wewe, kukufunza kila jema,
Kusudi nikuongowe, uepukwe na tujuma,
Matusi ndimi nipawe, ila na kila lawama,
Kila mchimba kisima, bundi hungia mwenyewe
6. Hii si heri ujuwe, matusi kuigandama,
Hadhi usiniuzuwe, hamithilishwa na nyama,
Fikiri moyo utuwe, nikupapo taaluma
Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe.
7. Shika tena utambuwe, wasia huu ni mwema
Matendo usipunguwe, mazuri kutenda hima,
Yatende ubarikiwe, upawe na taadhima
Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe.
8. Yakupasa uchunguwe, kila jambo kulipima
Upime ufafanuwe, mambo yote kwa alama
La kuwaka ulijuwe, pia lipi la kuzima,
Kila mchimba kisima, budi hungia mwenyewe.

a) Lipe kichwa mwafaka shairi ulilolisoma

(alama2)

a) Onyesha jinsi mshairi alivyofuata sheria za utunzi kulitunga shairi hili
(alama 4)

.....
.....
.....
.....

b) Ujumbe unaowasilishwa katika shairi hili una hadhira lengwa tatu. Zitaje
(alama 3)

.....
.....
.....

c) Eleza umbo la ushairi huu
(alama 4)

.....
.....
.....
.....

d) Andika maneno yafuatayo kwa lugha ya kawaida : (alama 4)

- i) Lindamane:.....
ii) mtima.....

e) Taja methali moja iliyodokezwa katika ushairi. (alama 2)

.....

f) Eleza maana ya msamiati ufuatao kama ulivyotumiwa katika shairi: (alama 3)

- i) afuwaja
.....

- ii) taaluma
.....

- iii) Harija
.....

FASIHI SIMULIZI

a) Eleza maana ya maigizo

(alama 2)

.....
.....

b) Fafanua sifa *nne* za maigizo

(alama 4)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

fafanua sifa *nne* za methali

(alama 4)

.....
.....
.....
.....
.....
.....